

Redelijke aanpassingen voor de lessen Woordkunst-drama

Redelijke aanpassingen voor de lessen Woordkunst-drama

In dit document bieden we een overzicht van mogelijke redelijke aanpassingen die je als leerkracht in de klas kan aanbieden aan je leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften en bij uitbreiding aan alle leerlingen die hier baat bij hebben.

Belangrijk bij het bepalen van redelijke aanpassingen is om altijd te vertrekken vanuit de concrete specifieke onderwijsbehoeften van je leerlingen en niet vanuit het label dat ze dragen (bv. het is een leerling met de diagnose autisme, ADHD...). Twee leerlingen met eenzelfde label hebben immers andere onderwijsbehoeften. De suggesties voor redelijke aanpassingen die je hieronder terugvindt, mogen dan ook zeker niet als een checklist worden opgevat.

We bespreken achtereenvolgens:

1. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met dyslexie
2. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met dyspraxie
3. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met autisme
4. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met ADD
5. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met ADHD
6. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met faalangst

Dit document is in de eerste plaats gebaseerd op informatie van Eureka (Leuven) over verschillende leerstoornissen en werd door de pedagogische begeleidingsdienst deeltijds kunstonderwijs van OVSG verder uitgewerkt. Voor meer informatie over verschillende leerstoornissen, verwijzen we naar de pagina van Eureka, namelijk <https://eurekaleuven.be/leerstoornissen/>. Daarnaast vullen we het document ook systematisch verder aan met praktijktips van leerkrachten woordkunst-drama.

1. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met dyslexie

Leerlingen met dyslexie ervaren moeite met leren lezen, ondanks een goede aanpak van de leraar. Er is ook geen duidelijk aanwijsbare oorzaak. Doordat leerlingen met dyslexie woorden niet vlot kunnen lezen en het technisch lezen dus moeilijk gaat, komt de betekenis van een tekst, verhaal, een gedicht, ... maar ook een instructie niet goed binnen... .

Dyslexie komt meestal samen voor met dysorthografie, dit is het moeilijk kunnen leren spellen of foutloos schrijven.

Mogelijke sterke kanten

- Creatief problemen oplossen (o.a. creatief in het bedenken van oplossingen, aanleg voor verhalen vertellen e.d.)
- Sterk in driedimensionaal denken
- Een groot doorzettingsvermogen

Mogelijke moeilijkheden

(Nauwkeurig) lezen

Wat te doen?

- Gebruik overzichtelijke teksten (let op contrast, gebruik lettertype en -grootte arial 11, een grotere regelafstand, duidelijke alinea's)
- Gebruik bij woorden en teksten afbeeldingen of tekeningen. Maak teksten visueel
- Vermijd geschreven teksten. Ga voor getypte en overzichtelijke teksten
- 2e graad: zet in op het auditief geheugen. Leer dialogen auditief aan. Spreek bv. een tekst in op de GSM zodat de leerling die thuis kan inoefenen (i.f.v. de juiste uitspraak en articulatie) en ondersteun de leerling in het vanbuiten leren.
- 3e en 4e graad: Leg een leeslat boven de tekst die gelezen wordt
- Vermijd onvoorbereid hardop voorlezen
- Structureer de inhoud van een tekst en vat de hoofdzaken samen zodat leerlingen de grote lijnen van een verhaal begrijpen
- Vanaf de 3e graad: reik leerlingen geen bundel met bv. 20 gedichten aan om nadien te vragen er 3 uit te kiezen. Het obstakel om door alle teksten te grasduinen is te groot. Maak alvast een (voor)selectie voor de leerling
- Gebruik eventueel voorleessoftware (zie adibib.be) en digitale woordenboeken

Aandacht, concentratie en geheugen (werkgeheugen is kleiner waardoor het sneller vol zit)

Concentratieproblemen

- Geef korte en heldere opdrachten
- 2e graad: bied speelse concentratiespelletjes aan (bv. ga allen in een kring staan en geef een klap door; tel als groep van 1 t.e.m. 20 maar onderbreek elkaar niet... (voor meer inspiratie zie:

<https://dkokompas.ovsg.be/dk0olo0kd/index.php>

Vanaf de 3e graad kan dit ook nog, maar beperkter.

Verhoogde afleidbaarheid

- Zorg voor een nette, sobere klas (bv. rugzakken aan de kant, jassen aan de kapstok, niet teveel posters...)
- Verstop de verkleedkoffer
- Berg materialen op in de kasten
- Vermijd klassen met spiegels of hang er een doek voor
- Leg alleen de nodige rekwisieten en materialen klaar op scène.

Vergeetachtigheid (spullen, afspraken, ... vergeten)

- Voorzie reservematerialen wanneer je vraagt aan de leerling om iets mee te brengen
- Geef de leerling de mogelijkheid om zijn materialen en rekwisieten in de klas te laten
- Berisp de leerling niet wanneer hij materialen vergeten is
- Visualiseer de afspraken in de klas en herhaal ze regelmatig

Problemen met complexe opdrachten

- Geef korte instructies
- Geef maar één instructie per keer
- Gebruik heldere taal
- Geef meer tijd voor een opdracht
- Leer de leerling hulp vragen of voorzie eventueel een buddy

Oriëntatie in tijd en ruimte

Moeite met begrippen zoals: 'links', 'rechts', 'voor', 'na', 'boven' en 'onder'

- Oefen het opkomen en afgaan van een podium, het zich situeren op scène... veel. Vooral oefenen door het te doen eerder dan door het uit te leggen. Door het veel te doen komt het geheugen in het lichaam te zitten.
- Maak visualisaties op scène door middel van markeringen, kleuren...

Motorische vaardigheden

Onhandigheid

- ☒ Let op met 'gevaarlijke' handelingen: vb. op een ladder staan, een sprong maken, een deur dichtklappen... Zoek naar een alternatief.

Moeite met geschrift

- Het teruglezen van eigen nota's bij teksten is moeilijk. Werk eerder met symbolen (bv. denk aan je uitspraak = een gezichtje met een open mond)
- Bied de teksten digitaal aan, zodat de leerling erbij kan typen (mbv autocorrectie)

Sociale vaardigheden

Weinig zelfvertrouwen

- Zet in op positieve feedback
- Bouw succeservaringen op (bv. door eerst gemakkelijke oefeningen te geven en geleidelijk aan op te bouwen)
- Zet in op zelfevaluatie-opdrachten (Bij voorkeur oefeningen waarbij leerlingen zich meermaals doorheen een project, semester... voor dezelfde doelen/kerncompetenties moeten inschalen zodat hun groei zichtbaar wordt. Vermijd het geven van punten.
- Voorzie tijdens de les vaak kleine toonmomenten voor medeleerlingen zodat leerlingen kunnen groeien op vlak van presenteren.
- Heb aandacht voor de mentale voorbereiding ifv een toonmoment: biedt bv. ademhalings- en relaxatie-oefeningen aan in de les die de leerling vervolgens zelfstandig kan inzetten om zichzelf tot rust te brengen in de aanloop naar een toonmoment.
- Geef de leerling handvaten om de focus op negatieve gedachten (bv. 'Ik ga het niet kunnen', 'Het is te moeilijk, 'Het zal mislukken', ...) te verleggen naar dat wat houvast biedt (bv. een vaste routine ter voorbereiding, focus leggen op groepsverbondenheid, op de eigen ademhaling of op positieve gedachten als 'ik doe wat ik op dit moment kan en dat is ok', 'samen staan we sterk', 'we zijn er voor elkaar', ...)

Gedragsproblemen
emotionele of sociale
problemen

- Denk goed na over de groepssamenstelling bij het aanbieden van coöperatieve werkvormen.
- Voorzie een time out of chill out plek waar de leerling even tot rust kan komen als dat nodig is. Bespreek met de leerling wie hem daar kan komen halen.

2. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met dyspraxie

Leerlingen met dyspraxie hebben opvallende en blijvende moeilijkheden met fijne en grove motorische vaardigheden.

Mogelijke sterke kanten

- Verbale vaardigheden: vlot taalgebruik en rijke woordenschat.
- Groot doorzettingsvermogen
- Inlevingsvermogen
- Uitstekend langetermijngeheugen als het gaat om ervaringen

Mogelijke moeilijkheden

Wat te doen?

Motoriek

Coördinatie van oog-handcoördinatie, fijne motoriek, ademhaling en spraak (o.a. intonatie) is moeilijk.

- Spreken en ondertussen rekwisieten nemen is bv. moeilijk. Voorzie eenvoudige handelingen of laat leerlingen rekwisieten nemen wanneer ze niet spreken.
- Let op met 'gevaarlijke' handelingen: vb. op een ladder staan, een sprong maken, een deur dichtklappen... Zoek naar een alternatief.

Spreken

Moeite met articulatie, bepaalde lettervolgordes (bv. ps, sch) en vloeiendheid bij het spreken

- Verwijs hiervoor door naar een logopedist. Dit valt buiten het takenpakket van de leerkracht woordkunst-drama.
- Je kan eventueel wel met medeweten van / in samenwerking met de logopedist mee het proces faciliteren (bv. door een gepast aanbod van tongtwisters te geven).

Aandacht, concentratie en geheugen

Verhoogde afleidbaarheid

- Zorg voor een nette, sobere klas (bv. rugzakken aan de kant, jassen aan de kapstok, niet teveel posters...)
- Verstop de verkleedkoffer
- Berg materialen op in de kasten
- Vermijd klassen met spiegels of hang er een doek voor
- Leg alleen de nodige rekwisieten en materialen klaar op scène.

Problemen met complexe opdrachten

- Geef korte instructies
- Geef maar één instructie per keer
- Gebruik heldere taal
- Geef meer tijd voor een opdracht
- Leer de leerling hulp vragen of voorzie eventueel een buddy

Spullen vergeten

- Voorzie reservematerialen wanneer je vraagt aan de leerling om iets mee te brengen
- Geef de leerling de mogelijkheid om zijn materialen en rekwisieten in de klas te laten
- Berisp de leerling niet wanneer hij materialen vergeten is

Afspraken vergeten

- Visualiseer klasafspraken in de klas en herhaal ze regelmatig
- Geef een blaadje mee waarop afspraken voor een uitstap staan.

Moeite met orde en structuur

- Werk met een duidelijk, overzichtelijke map.
- Vermijd het werken met veel losse bladeren. Perforeer daarom de bladeren of steek ze in plasticjes in de map zodat er geen losse bladeren zijn.

Oriëntatie in tijd en ruimte

Moeite met begrippen zoals:
'links', 'rechts', 'voor', 'na',
'boven' en 'onder'

- Oefen het opkomen en afgaan van een podium, het zich situeren op scène... veel. Vooral oefenen door het te doen eerder dan door het uit te leggen. Door het veel te doen komt het geheugen in het lichaam te zitten.
- Maak visualisaties op scène door middel van markeringen, kleuren...

Sociale vaardigheden

Soms onvolwassen gedrag en
overdreven emoties
Gedragsproblemen

- Voorzie een time out of chill out plek waar de leerling even tot rust kan komen als dat nodig is
Bespreek met de leerling wie hem daar kan komen halen.

3. Redelijk aanpassingen voor leerlingen met autisme

Leerlingen met autisme hebben moeite met communicatie, sociale interactie en creatief verbeeldingsvermogen. Ze zijn over- of ondergevoelig voor zintuiglijke prikkels.

Minder gestructureerde situaties (bv. de speelplaats, uitstappen naar voorstellingen) kunnen angst en onzekerheid veroorzaken. De reacties op situaties die angst en stress veroorzaken zijn voor de omgeving niet altijd gemakkelijk te begrijpen.

Autisme komt voor op alle niveaus van verstandelijk functioneren. De intelligentie beïnvloedt wel sterk de communicatieve en compenserende mogelijkheden. Autisme kent een aantal kenmerken, maar elke leerling met autisme heeft een sterk eigen profiel en vraagt een aangepaste aanpak.

Mogelijke sterke kanten

- Vaak geestig en onderhoudend
- Zijn goed in woordspelletjes
- Lezen graag fantasierijke verhalen
- Leren gemakkelijk nieuwe woorden (ook in vreemde talen)
- Volgen graag regels, houden van afspraken
- Erg loyaal, sterk rechtvaardigheidsgevoel
- Grote psychologische woordenschat
- In het geval de leerling een goed geheugen heeft, kan hij goed teksten uit het hoofd leren. Op dit verbale geheugen kan je als leerkracht inzetten.

Mogelijke moeilijkheden

Wat te doen?

Taal en communicatie en interactie

Subtekst herkennen is (zeer) moeilijk

Figuurlijke taal letterlijk nemen

Sociale interactie: moeite met het herkennen van expressie en non-verbale signalen bij de tegenspeler. (Bv. de tegenspeler zegt "het gaat goed met mij", maar zijn intonatie spreekt dit tegen). Ironie en sarcasme herkennen is heel moeilijk waardoor gepast reageren op een tegenspeler een uitdaging is. Fragiele, kwetsbare scènes spelen is daardoor ook niet evident

Geen, weinig, of net te opdringerig oogcontact

- Probeer je leerling zo goed mogelijk te kennen: waar bevindt de leerling zich op het autisme spectrum? Wat lukt wel en wat niet? Kies in functie hiervan je teksten.
- Wanneer je werkt met poëzie, kies de teksten dan zorgvuldig. Metaforisch taalgebruik is moeilijk voor leerlingen met autisme (zie 'verbeelding' hieronder)
- Laat het idee los dat je leerling de tekst voor de volle 100% moet begrijpen. Aanvaard dat hij het personage misschien minder ingeleefd neerzet, maar theateraal interessant maakt op een andere manier.

Instructie

- Zorg dat de leerling je ziet als je hem aanspreekt
- Spreek een leerling persoonlijk aan als een klassikale instructie niet door de leerling wordt opgevolgd.
- Gebruik weinig woorden, korte zinnen
- Vertraag je communicatiesnelheid
- Geef eenduidige opdrachten
- Geef verschillende korte instructies ipv 1 lange instructie aan het begin van de les.
- Maak gebruik van visuele hulpmiddelen: pictogrammen, tekeningen, lesstructuur...
- Benoem steeds het gewenste gedrag.

Verbeelding

- Metaforisch denken is moeilijk voor leerlingen met autisme (bv. woorden en uitdrukkingen zoals “winterlicht”, “als een veertje in de lucht”). Werken met poëzie is daarom een uitdaging. Je hoeft poëzie echter niet te vermijden. Aanvaard dat de leerling een gedicht misschien niet met het juiste taalgevoel of de correcte inleving zal kunnen brengen.
- Kies voor kortere gedichten die minder inleving vragen. Inspiratie kan je bv. vinden in de dichtbundels van Ted Van Lieshout.
- Een personage opbouwen is moeilijk, want de leerling moet zich in het perspectief van de ander verplaatsen. Maak een personage daarom heel concreet voor de leerling: Bv. ‘je bent de koning, je draagt een kroon, als je iets zegt dan doet iedereen dat...’ Personages moeten vertaald worden in concreet gedrag. Vraag niet gewoon om een tekst zelfstandig te lezen en te analyseren.

Organisatie en handigheid

Moeite om zelf een stappenplan te bedenken in functie van een opdracht

- Wanneer een drama-opdracht meerdere deelstappen bevat, voorzie je best een buddy of zet je in op groepswerk. Denk daarbij goed na over de groepssamenstelling. Zorg dat er in de groep een leerling zit die over voldoende sociale vaardigheden beschikt om de autismeproblematiek te begrijpen. Als leerkracht heb je een belangrijke voorbeeldrol naar leerlingen toe: toon in je eigen interactie met de leerling met autisme hoe je best met hem/haar communiceert (bv. geen irritatie, rustig een stap hernemen...)
- Let op met ‘gevaarlijke’ handelingen: vb. op een ladder staan, een sprong maken, een deur dichtklappen... Zoek naar een alternatief.

Traag en onhandig

Aandacht en concentratie

Snel zintuiglijk overprikkeld zijn en zich dan volledig afsluiten

- Zorg voor een nette, sobere klas (bv. rugzakken aan de kant, jassen aan de kapstok, niet teveel posters...)
- Verstop de verkleedkoffer
- Berg materialen op in de kasten
- Vermijd klassen met spiegels of hang er een doek voor
- Leg alleen de nodige rekwisieten en materialen klaar op scène.

Overgevoelig voor geluiden

- Zorg voor afwisseling in de opdrachten zodat je voldoende rustige momenten kan inbouwen
- Bied een stilteplek aan waar de leerling even tot rust kan komen als dat nodig is (bv. een wandeling in de hal of over de speelplaats tijdens de les...). Bespreek met de leerling wie hem daar kan komen halen.

Zelf storend geluid produceren in stresssituaties

- Vraag aan de leerling (vooraf) hoe je hem best kalmeert in stresssituaties. Vraag hoe de andere leerlingen best op hem reageren op dat moment.
- Vertel aan de klas (als dat mag van de ouders) dat dergelijke situaties kunnen voorkomen en dat bv. storende geluidjes maken kan voorvallen.
- Bespreek met de leerling hoe er best op gereageerd wordt, bv. negeren.

Snel klaar zijn doordat de leerling niet of slechts beperkt aan de slag gaat met subtekst

- Voorzie een buddy om de leerling met autisme te ondersteunen bij opdrachten rond subtekst.
- Geef de leerling met autisme extra taken waarvoor weinig nuances nodig zijn (bv. jij bent de regie-assistent, zet alle stoelen maar al netjes op een rij; laat de leerling de coulissen open en toe doen). Ondertussen kunnen de andere leerlingen verder nadenken over personage-opbouw vanuit subtekst.

Groepswerk: moeite om rekening te houden met de groep

- Voorzie een duidelijke rolverdeling
- Geef een aangepaste taak zodat de groepsleden langer kunnen werken rond personageopbouw, maar de leerling met autisme ook een taak heeft (zie voorbeelden hierboven). De taak moet steeds gerelateerd zijn aan het klasgebeuren (bv. geen kopies nemen).

Aanpassingsvermogen en flexibiliteit

Last van onvoorziene en ongeplande situaties (afwijken)

- Bied zoveel mogelijk structuur

van de lesstructuur, regie-
wijzigingen tijdens de les...)

- Laat je eigen perfectionisme los: beslis sneller hoe de definitieve encenering eruit zal zien, vermijd veel last minute wijzigingen.
- Hanteer een vaste lesstructuur zodat de leerling weet waaraan hij zich kan verwachten
- Kondig leerkracht- of lokaalwissels tijdig aan
- Bespreek vooraf hoe een uitstap naar een voorstelling zal verlopen.
- Bespreek met de ouders vooraf wat de beste aanpak is bij volledig onvoorziene situaties

4. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met ADD

ADD staat voor 'attention deficit disorder'. Leerlingen met ADD hebben moeite om zich te concentreren en om hun aandacht vast te houden. Hun denken verloopt chaotisch. ADD komt vaak voor met dysorthografie / dyslexie / dyspraxie en ADHD.

Mogelijke sterke kanten

- Rijke fantasie of creativiteit: goede ideeën, veel associaties, rijk beelddenken
- Groot inlevingsvermogen
- Past zich gemakkelijk aan, flexibel
- Open voor anderen

Mogelijke moeilijkheden	Wat te doen?
Aandachtstekort	
Verstrooidheidsfouten	<ul style="list-style-type: none">• Leg vanaf de 2e graad de focus op 'het vertrouwen hebben in de groep, want wij vormen samen een groep'. Geef aan dat zaken anders kunnen lopen dan gepland en we elkaar als groep moeten opvangen. Ga weg van het idee dat enkel één individuele leerling een rol kan spelen, maar ga ervan uit dat deze vervangbaar is. Laat bv. enkele leerlingen ook de tekst van de leerling met ADD vanbuiten leren zodat die kan invullen wanneer dat nodig is.• Oefen een collagevoorstelling. Werk bv. met 4 dialogen. De ene helft van de leerlingen kent dialogen A en B. De andere helft kent dialogen C en D. Zo oefenen op improviseren. Focus niet op het afgewerkte product, maar wel op het doorgaan met spelen.
Moeite om de aandacht bij de opdracht te houden Vermijden van opdrachten/oefeningen die langere tijd concentratie vragen	<ul style="list-style-type: none">• Varieer voldoende in de opdrachten. Wissel regelmatig af• Vermijd lange teksten. Dat vergt teveel concentratie• Geef korte instructies• Vat hoofdzaken samen• Geef maar één instructie per keer• Vermijd complexe opdrachten• Gebruik heldere taal• Gebruik overzichtelijke teksten (let op contrast, gebruik lettertype en -grootte arial 11, een grotere regelafstand, duidelijke alinea's)• Geef directe feedback• Gebruik een time timer of keukenwekker om de tijd te beperken. Tel af: bv. 'de 5 minuten gaan nu in, komaan nog 4 minuten, nog 3 minuten...')

Moeite met zich organiseren	• Vanaf de 3e graad moeten leerlingen meestal verschillende stappen doorlopen. Individueel zo een opdracht tot een goed eind brengen kan moeilijk zijn. Zet daarom in op coöperatieve werkvormen waarbij leerlingen elkaar kunnen ondersteunen. • Vermijd het werken met veel losse bladeren. Voorzie een perforator of nietjesmachine in de klas zodat losse bladeren meteen kunnen geordend worden.
Niet lijken te luisteren
Aanwijzingen niet opvolgen	• Wanneer je iets zegt, maak dan oogcontact met de leerling en spreek hem aan met zijn naam • Zorg dat de leerling je ziet als je hem aanspreekt • Spreek de leerling persoonlijk aan als een klassikale instructie niet wordt opgevolgd
Afgeleid zijn door allerlei onbelangrijke dingen	• Zorg voor een nette, sobere klas (bv. rugzakken aan de kant, jassen aan de kapstok, niet teveel posters...) • Verstop de verkleedkoffer • Berg materialen op in de kasten • Vermijd klassen met spiegels of hang er een doek voor • Leg alleen de nodige rekwisieten en materialen klaar op scène
Vaak dingen kwijtraken	• Geef de leerling de mogelijkheid om zijn materialen en rekwisieten in de klas te laten • Berisp de leerling niet wanneer hij materialen vergeten is

Vergeetachtigheid

Vaak iets vergeten (spullen, afspraken...)	• Voorzie reservematerialen wanneer je vraagt aan de leerling om iets mee te brengen • Geef de leerling de mogelijkheid om zijn materialen en rekwisieten in de klas te laten • Berisp de leerling niet wanneer hij materialen vergeten is • Visualiseer de afspraken in de klas en herhaal ze regelmatig. • In het geval van het vergeten van tekst: bouw het vergeten van de tekst mee in in de encenering (bv. voorzie een grote spiekbrief; of laat medespelers dit mee ondervangen; of voorzie een boek als rekwisiet waarin de tekst die steeds vergeten wordt geplakt werd; of zet in op een collagevoorstelling (zie 'verstrooidheidsfouten hierboven'))

Specifieke domeinkennis,
namen... niet kunnen
onthouden

- Herhaal meermaals de betekenis van je gebruikte vaktaal, maar verwacht niet dat de leerling dit precies kan onthouden. Neem dit ook niet mee op in je evaluatie
- Focus op het belangrijkste vakjargon, de voornaamste auteurs...

5. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met ADHD

Leerlingen met ADHD hebben het moeilijk om zich te concentreren, ze reageren vaak impulsief en zijn overbeweeglijk. Tegelijk kunnen ze soms ook heel rustig met iets bezig zijn dat hen echt interesseert.

Mogelijke sterke kanten

- Gedrevenheid en enthousiasme: er voluit voor gaan
- Creatief
- Zijn vaak echte spraakwatervallen, spreken met heel hun lichaam
- Hebben weinig zelfcensuur, zijn niet verlegen
- Kunnen goed improviseren, geven vlot een draai aan teksten die ze vergeten zijn.
- Creatief, vaak echte spraakwatervallen, spreken 'met heel hun lichaam'

Mogelijke moeilijkheden

Wat te doen?

Aandachtstekort

Verstrooidheidsfouten

- Leg vanaf de 2e graad de focus op 'het vertrouwen hebben in de groep, want wij vormen samen een groep'. Geef aan dat zaken anders kunnen lopen dan gepland en we elkaar als groep moeten opvangen. Ga weg van het idee dat enkel één individuele leerling een rol kan spelen, maar ga ervan uit dat deze vervangbaar is. Laat bv. enkele leerlingen ook de tekst van de leerling met ADD vanbuiten leren zodat die kan invallen wanneer dat nodig is.
- Oefen collagemomenten. Werk bv. met 4 dialogen. De ene helft kent dialogen A en B. De andere helft C en D. Zo oefenen op improviseren. Focus niet op het afgewerkte product, maar wel op het doorgaan met spelen.

Moeite om de aandacht bij de opdracht te houden
Vermijden van opdrachten/oefeningen die langere tijd concentratie vragen

- Varieer voldoende in de opdrachten. Wissel regelmatig af
- Vermijd lange teksten. Dat vergt teveel concentratie
- Geef korte instructies
- Vat hoofdzaken samen
- Geef maar één instructie per keer
- Vermijd complexe opdrachten
- Gebruik heldere taal
- Gebruik overzichtelijke teksten (let op contrast, gebruik lettertype en -grootte arial 11, een grotere regelafstand, duidelijke alinea's)
- Geef directe feedback
- Gebruik een time timer of keukenwekker om de tijd te beperken. Tel af: bv. 'de 5 minuten gaan nu in, komaan nog 4 minuten, nog 3 minuten...')

Moeite met zich organiseren	<ul style="list-style-type: none"> • Vanaf de 3e graad moeten leerlingen meestal verschillende stappen doorlopen. Individueel zo een opdracht tot een goed eind brengen kan moeilijk zijn. Zet daarom in op coöperatieve werkvormen waarbij leerlingen elkaar kunnen ondersteunen • Vermijd het werken met veel losse bladeren. Voorzie een perforator of nietjesmachine in de klas zodat losse bladeren meteen kunnen geordend worden
Niet lijken te luisteren Aanwijzingen niet opvolgen	<ul style="list-style-type: none"> • Wanneer je iets zegt, maak dan oogcontact met de leerling en spreek hem aan met zijn naam • Zorg dat de leerling je ziet als je hem aanspreekt • Spreek de leerling persoonlijk aan als een klassikale instructie niet wordt opgevolgd.
Afgeleid zijn door allerlei onbelangrijke dingen	<ul style="list-style-type: none"> • Zorg voor een nette, sobere klas (bv. rugzakken aan de kant, jassen aan de kapstok, niet teveel posters...) • Verstop de verkleedkoffer • Berg materialen op in de kasten • Vermijd klassen met spiegels of hang er een doek voor • Leg alleen de nodige rekwisieten en materialen klaar op scène
Vaak dingen kwijtraken	<ul style="list-style-type: none"> • Geef de leerling de mogelijkheid om zijn materialen en rekwisieten in de klas te laten Berisp de leerling niet wanneer hij materialen vergeten is

Hyperactief

Onrustig bewegen met handen en voeten, wiebelen	<ul style="list-style-type: none"> • Hyperactiviteit is moeilijk in woordkunst-drama, omdat alles wat een leerling op het podium doet, iets betekent. De onrustige bewegingen kloppen dan vaak niet met het personage. Bied daarom vooral energieke personages aan in de 2e en 3e graad met minder grote spanningsbogen. • Bouw met de leerling aan zelfinzicht: welke beperking heb ik, hoe uit zich dat en wat kan ik er eventueel aan doen op dat moment? Zeker in de 4e graad is dit essentieel.
Opstaan en rondlopen als dat niet past	<ul style="list-style-type: none"> • Sta dit toe • Voorzie extra bewegingstussendoortjes • Laat de leerling materiaal halen en brengen, kopies uitdelen... ('helpers' in de klas)
De leerling draaft door, blijft aan één stuk door praten	

Impulsiviteit

Antwoorden voor de vragen afgemaakt zijn

- Maak duidelijke afspraken en herhaal die steeds opnieuw op een rustige manier. (bv. steek je vinger op als je wil antwoorden, wacht tot je wordt aangeduid).
- Berisp de leerling niet als hij toch te vroeg antwoordt.
- Geef aan dat de vraag nog niet klaar is.

Moeite om zijn/haar beurt af te wachten

- Vanaf de 2e graad ben je in de les als leerling ook eens publiek dat nadien feedback geeft aan de medeleerlingen. Die feedback uitstellen is moeilijk. Laat de leerling zijn feedback daarom alvast opschrijven in afwachting dat hij aan de beurt is. Of werk met opdrachten waarbij men niet te lang de rol van publiek heeft. Of geef het publiek ook een rol: bv. "je bent filmregisseur in Hollywood. Welke film zou je maken met deze groep? Denk al eens na over een scène." Op die manier activeer je de leerling op een manier die niet storend is voor de spelers op scène.
- Maak duidelijke afspraken en herhaal die steeds opnieuw op een rustige manier. (bv. Ik laat je straks zeker aan de beurt, maar je moet even je beurt afwachten).
- Bekrachtig het positief wanneer de leerling zijn beurt afwachtte.

Bezigheden van anderen verstoren, zich opdringen

- Voorzie opdrachten voor 'dode' momenten.
- Voorzie opdrachten voor wanneer de leerlingen klaar zijn.

6. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met faalangst

Leerlingen met faalangst hebben schrik om fouten te maken, om een opdracht niet tot een goed einde te brengen. Er zijn 2 vormen van faalangst: passief faalangstige leerlingen en actief faalangstige leerlingen. In het eerste geval proberen leerlingen falen te voorkomen door een opdracht uit de weg te gaan. Dit wordt ook wel de 0% strategie genoemd. In het tweede geval proberen leerlingen hun angst onder controle te krijgen door net extreem te doen, door te blijven oefenen en studeren. Dit gaat ten koste van goede zelfzorg die als tijdsverlies ervaren wordt. Dit noemt men de 100% strategie¹.

Mogelijke moeilijkheden	Wat te doen?
Negatieve gedachten over zichzelf	
(bv. 'het gaat me niet lukken, ik kan dat niet, ik ben hier heel slecht in...')	<ul style="list-style-type: none">• Hanteer een positieve aanpak.• Moedig de leerling aan.• Bouw succeservaringen op (bv. door eerst gemakkelijke oefeningen te geven en geleidelijk aan op te bouwen).• Leer de leerlingen om in positieve termen te spreken over de eigen prestatie.• Geef de leerling handvaten om de focus op negatieve gedachten (bv. <i>'Ik ga het niet kunnen'</i>, <i>'Het is te moeilijk'</i>, <i>'Het zal mislukken'</i>, ...) te verleggen naar dat wat houvast biedt (bv. een vaste routine ter voorbereiding, focus leggen op groepsverbondenheid, op de eigen ademhaling of op positieve gedachten als <i>'ik doe wat ik op dit moment kan en dat is ok'</i>, <i>'samen staan we sterk'</i>, <i>'we zijn er voor elkaar'</i>, ...).• Maak als leerkracht zelf fouten en toon hoe je die op een goede manier kan oplossen of rechtzetten.
Lichamelijke angstsymptomen	
(bv. zweten, je hart voelen bonzen, buikpijn, misselijkheid, hyperventileren...)	<ul style="list-style-type: none">• Heb voldoende aandacht voor de mentale voorbereiding in functie van een toonmoment: bied bv. ademhalings- en relaxatie-oefeningen aan in de les die de leerling vervolgens zelfstandig kan inzetten om zichzelf tot rust te brengen in de aanloop naar een toonmoment.
Op gedragsmatig vlak	
(bv. overmatig bezig zijn, net erg uitstellen, onrustig zijn, je moeilijk kunnen concentreren, felle emotionele reacties, je in	<ul style="list-style-type: none">• Leg uit wat faalangst is. Benadruk dat het om gevoelens en gedachten gaat en niet zozeer om de opdracht op zich.

¹ Zie STUVO KU Leuven (2022). *Faalangst*. Te raadplegen via www.kuleuven.be/stuvo/gezondheid/gezondheidsinformatie/faalangst

jezelf keren, veel geruststelling zoeken...)

- Zet in op zelfevaluatie-opdrachten (Bij voorkeur oefeningen waarbij leerlingen zich meermaals doorheen een project, semester... voor dezelfde doelen/kerncompetenties moeten inschalen zodat hun groei zichtbaar wordt. Rubrics kunnen daarbij zeer zinvol zijn omdat ze duidelijk aangeven welke verwachtingen er zijn om een stap vooruit te geraken). Vermijd het geven van punten.)
- Voorzie tijdens de les vaak kleine toonmomenten voor medeleerlingen zodat leerlingen kunnen groeien op vlak van presenteren.
- Bied visualisatie-oefeningen aan m.b.t. 'zich tonen / performen / presenteren': bv. 'Beeld je in, je bent al op het toneel, de mama's en papa's zitten daar...' Hoe ziet de ruimte eruit? Waar sta jij? Eventueel kan je op voorhand foto's aanbieden van de zaal waar de voorstelling zal doorgaan.
- Bespreek wat er kan mislopen tijdens een live-performance: wat kan je doen als je je tekst vergeet, als één van de tegenspelers ziek is ... en denk op voorhand na over alternatieve scenario's (bv. uitleg verzinnen zodat toneelstuk kan verder gaan, medeleerling in coulissen neemt over...)
- Vermijd lange monologen tijdens een toonmoment. Voorzie voldoende wissels. Wissel solo's en groepsmomenten frequent af.